

การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของผู้เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ
การคิดอย่างเป็นระบบ และสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม

Developing Emotional Quatient Moral Discipline and System Thinking Procces by Integrated
Learning Activities for Students

สายใจ คำทะเนตร* ธรณิศ สายวัฒน์**

บทคัดย่อ

ความรู้ ทักษะ และคุณธรรม เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของวิชาชีพพยาบาล เพื่อปลูกฝังคุณลักษณะทางวิชาชีพดังกล่าวแก่นักศึกษา การวิจัยนี้มี วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาผู้เรียนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบในรายวิชาจิตวิทยา โดยพัฒนาใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 2) ความฉลาดทางอารมณ์ 3) กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ 4) คุณลักษณะคุณธรรม จริยธรรม ด้าน ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความเอื้ออาทร วิธีการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) กลุ่มเป้าหมายคือ นักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 1 ปีการศึกษา 2551 จำนวน 117 คน การวิจัย มี 2 วงจร ดังนี้ วงจรที่ 1 เตรียมความพร้อมของผู้สอนและผู้เรียนให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ “แบบบูรณาการ สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบ” และวงจรที่ 2 พัฒนาผู้เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ เครื่องมือวิจัย ได้แก่ 1. แผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบในรายวิชาจิตวิทยา เรื่อง อารมณ์ ประเมินประกอบด้วย แบบทดสอบความรู้เรื่องอารมณ์ แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ สร้างโดยกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข แบบบันทึกการเรียนรู้ของผู้เรียน แบบประเมินการคิดอย่างเป็นระบบ แบบประเมินคุณธรรม การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบความแตกต่างความฉลาดทางอารมณ์ก่อนและหลังการพัฒนาโดยใช้สถิติทดสอบ t-test ประกอบด้วยเกณฑ์รอบรู้ในเนื้อหา ร้อยละ 60 ขึ้นไป และเกณฑ์จำนวนของผู้สอบผ่านร้อยละ 80 ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตรวจสอบคุณภาพความเชื่อถือได้ของงานวิจัย (Research credibility) ใช้กระบวนการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูลและด้านวิธีการ

ผลการวิจัย วงจรที่ 1 พบว่า ผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถเขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการได้ ส่วนผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย วงจรที่ 2 พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคิดเป็นค่าคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 85.06 และมีจำนวนผู้เรียนที่สอบผ่านเกณฑ์รอบรู้เนื้อหา ร้อยละ 60 จำนวน 117 คน คิดเป็น ร้อยละ 100 ด้านการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ พบว่า ผู้เรียนมีผลประเมินความฉลาดทางอารมณ์ก่อนเรียนในรายวิชาและหลังสิ้นสุดรายวิชา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ด้านกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ พบว่า ผู้เรียนมีคะแนนกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบคิดเป็นค่าคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 72.56 และมีจำนวนผู้เรียนที่สอบผ่านเกณฑ์ร้อยละ 60 จำนวน 117 คน คิดเป็นร้อยละ 100 ด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 70 ทุกคน คิดเป็นค่าคะแนนเฉลี่ยแต่ละด้านดังนี้ ความซื่อสัตย์ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ 86 ความรับผิดชอบ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ 82 ความเอื้ออาทรค่าเฉลี่ย ร้อยละ 90 ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้เรียนสะท้อนถึงบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุก มีความสุขในการเรียน ได้รู้จักตนเอง และมีแนวทางการพัฒนาตนเอง และมีความสุขในการดำเนินชีวิตมากขึ้น

คำสำคัญ : การเรียนรู้แบบบูรณาการ คุณธรรม จริยธรรม การคิดอย่างเป็นระบบ

* พยาบาลวิชาชีพ ระดับชำนาญการ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น

**พยาบาลวิชาชีพ ระดับชำนาญการพิเศษ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการเรียนการสอน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 หมวด 4 แนวทางการจัดการศึกษา มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ และมาตรา 23 การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ , 2542) จะเห็นได้ว่าแนวทางการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นอกจากจะพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้แล้วยังบูรณาการกับด้านต่างๆ เช่น คุณธรรมจริยธรรม การคิด ทักษะชีวิต เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ซึ่งการจัดการศึกษาแบบบูรณาการ นั้น ชูมาคเกอร์ (Shoemaker) (อ้างถึงใน มกราพันธุ์ จุฑารส, 2551) กล่าวว่า การจัดการศึกษาหรือการนำหลักสูตร การสอนโดยนำศาสตร์ต่างที่มีความสัมพันธ์กันมาผสมผสานให้เกิดความสมบูรณ์เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดประสบการณ์ การพัฒนาเป็นคนที่สมบูรณ์ สอดคล้องกับ อรรถมุข (2543) ได้ให้ความหมายการบูรณาการว่าเป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงศาสตร์หรือเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน มาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดความรู้ที่มีความหมาย มีความหลากหลาย และสามารถนำประโยชน์มาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ , 2542 ได้กล่าวถึง การจัดการเรียนการสอนโดยการผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และส่งเสริมการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา จะเห็นได้ว่าแนวทางการจัดการเรียนการสอนตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นแนวทางการจัดการศึกษาแบบบูรณาการและพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้มาแก้ไขปัญหาในชีวิตได้อีกด้วย ซึ่งการคิดเป็นทักษะที่สำคัญ ที่ระบุใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ผู้เรียนต้องได้รับการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นทักษะการคิดแบบใด ล้วนแต่สำคัญ และจำเป็นทั้งสิ้นที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวันต่อไปได้ในอนาคต ทักษะการคิดที่สำคัญประการหนึ่ง คือการคิดอย่างเป็นระบบ การเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ มกราพันธุ์ จุฑารส (2550) กล่าวว่า การคิดและการสอนการคิด เป็นเรื่องสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อให้ได้ผู้เรียนที่มีคุณภาพการคิดขั้นสูง การคิดอย่างเป็นระบบจะสร้างนิสัยการมองภาพรวมให้บุคคลแต่ละคน การวิเคราะห์ความแตกต่าง เพื่อการบรรลุเป้าหมาย สามารถเลือกเส้นทางที่สั้นที่สุดที่จะทำให้การปฏิบัติสูญเสีย้อยที่สุดและบรรลุเป้าหมายนั้น คนที่สามารถคิดอย่างเป็นระบบ จะสามารถคิดได้อย่างมีเหตุผล มีขั้นตอน มีเป้าหมายชัดเจน กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบจะประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือการกำหนดประเด็นปัญหา การวิเคราะห์ปัจจัยย่อย การหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยย่อย และการสังเคราะห์วงจรปัญหา (มกราพันธุ์ จุฑารส, 2551) ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ยังกล่าวถึงประเด็นอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญคือเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งในการจัดการเรียนการสอน สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมนั้น นีออน พินประดิษฐ์ (2545) กล่าวไว้ว่า การสอนสอดแทรกคุณธรรม

จริยธรรมในแต่ละรายวิชานั้นควรคำนึงถึงประเด็นต่างๆ ดังนี้ การผสมผสานคุณธรรมให้สอดคล้องกับเนื้อหา การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เรียนและผู้สอน การ กระตุ้นให้คิด สอดแทรกในทุกโอกาส ต่อเนื่อง สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน เสริมแรงเมื่อผู้เรียนแสดงพฤติกรรมจริยธรรมที่เหมาะสม และควรระบุคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องการพัฒนา ซึ่งการสอนสอดแทรกการคิดอย่างเป็นระบบ และคุณธรรมจริยธรรมนั้น เป็นนโยบายของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น ซึ่งเน้นกระบวนการเรียนการสอนแบบบูรณาการ สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบในทุกรายวิชา ประกอบกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมาก ชีวิตมีการแข่งขันสูง นักศึกษาจะดำรงตนอย่างมีความสุขนั้น การรู้จักตนเอง และผู้อื่น การปรับตัว การมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่น เป็นสิ่งสำคัญ องค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของความฉลาดทางอารมณ์

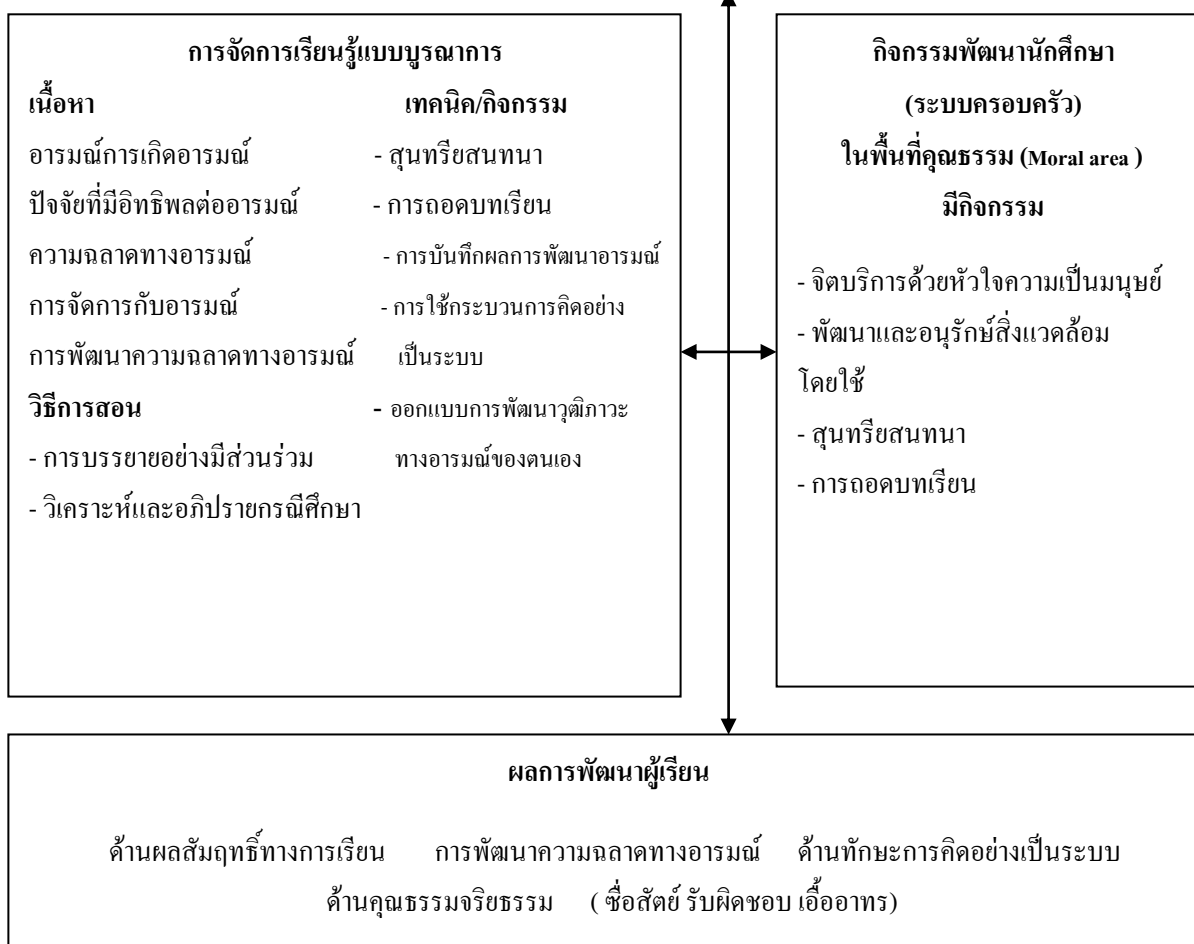
ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Intelligence, [EI]) เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต ความฉลาดทางอารมณ์เป็นส่วนสำคัญที่ประคับประคองให้คนเราประสบผลสำเร็จในชีวิตทุกๆ ด้าน (อัจฉรา สุขารมณ์, 2542) ซึ่ง โกลแมน (Goleman, 1998) ได้ให้ความหมายว่าเป็นความสามารถในการตระหนักรู้ถึงความรู้สึกของตนเองและของผู้อื่น เพื่อสร้างแรงจูงใจในตนเองในการจัดการกับอารมณ์ต่างๆ ของตนเองและอารมณ์ที่เกิดจากสัมพันธภาพต่างๆ ได้ ส่วนบาร์ออน (Bar-on, 1997) ได้ให้ความหมายความฉลาดทางอารมณ์ว่าเป็นองค์ประกอบของความสามารถด้านอารมณ์และสังคมของบุคคลที่จะปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างประสบผลสำเร็จ ส่วนเมเยอร์ และ สโลเวย์ (Mayer & Salovey as cited in Mayer, Caruso, & Salovey, 1999; Mayer & Salovey as cited in Salovey & Sluyter, 1997) กล่าวว่า ความฉลาดทาง อารมณ์เป็นความสามารถที่จะรับรู้ เข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกและสามารถจัดการกับอารมณ์ความรู้สึกนั้น จะเห็นได้ว่า โกลแมน เมเยอร์ และ สโลเวย์ จะให้ความหมายความฉลาดทางอารมณ์ในลักษณะการรู้เข้าใจอารมณ์ของตนเอง ผู้อื่น และสามารถจัดการกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้ โดยโกลแมนเน้นอารมณ์ที่เกิดจากสัมพันธภาพ ส่วนบาร์ออนเน้นเกี่ยวกับความสามารถทางอารมณ์และการปรับตัว สำหรับกรมสุขภาพจิต (2544) ได้ให้ความหมายความฉลาดทางอารมณ์ว่าเป็นความสามารถทางอารมณ์ที่ จะช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสร้างสรรค์และมีความสุข โดยมี องค์ประกอบ ๖ ด้าน คือ ด้านดี ด้านเก่ง และด้านสุข ด้านดีหมายถึง ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเองได้ มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ด้านเก่ง หมายถึง ความสามารถในการรู้จักตนเอง มีแรงจูงใจ สามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นด้านสุขหมายถึงความสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข มีความภูมิใจในตนเอง มีความพึงพอใจในชีวิต และมีความสุขสงบทางใจ ความหมายและแนวคิดความฉลาดทางอารมณ์ของกรมสุขภาพจิตสร้างจากแนวคิดของ โกลแมน บาร์ออน เมเยอร์ และ สโลเวย์ โดยกรมสุขภาพจิตได้ ปรับให้เหมาะสมกับพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมไทย มีความสอดคล้องกับแนวคิดทางสุขภาพ จิตคือ การมีความสามารถในการปรับตัว ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข มีความพึงพอใจในชีวิต และมีความสุขสงบทางใจ ยังเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับปรัชญา และพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทย ซึ่งความฉลาดทางอารมณ์สามารถประเมินและพัฒนาได้ตลอดชีวิต (เทอดศักดิ์ เดชคง, 2544; วีระวัฒน์ ปันนิตมัย, 2551)

ดังนั้นรายวิชาจิตวิทยา เป็นรายวิชาที่อยู่ในหมวดวิชาการศึกษาทั่วไป เน้นการรู้จักและเข้าใจตนเอง การเข้าใจผู้อื่น ดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งเป็นการตอบสนองนโยบายของชาติ รายวิชาจิตวิทยาจึงจัดทำแผนการสอนแบบบูรณาการสอดแทรก คุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบในหัวข้อเรื่องอารมณ์ โดยให้นักศึกษาประเมินความฉลาดทางอารมณ์แล้วนำผลการประเมินมาวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ พร้อมบันทึกผลการพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบและบันทึกผลการเรียนรู้ที่ได้เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสะท้อนของบุคคลในระบบครอบครัว เพื่อพัฒนา นักศึกษาให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในชั้นเรียนในรายวิชาจิตวิทยาใช้รูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีการมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนใน 4 ด้านไปพร้อมกันคือด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ด้านการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ ด้านกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ และด้านคุณธรรม จริยธรรม ในด้านความซื่อสัตย์ รับผิดชอบ และเอื้ออาทร โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นเครื่องมือดำเนินการวิจัย และบูรณาการกับกิจกรรมพัฒนานักศึกษา (ระบบครอบครัว) ใน พื้นที่คุณธรรม (Moral area) ภายใต้บริบทของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น ซึ่งเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

บริบทวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น			
หลักสูตรที่ใช้เน้น	หน่วยงานบริหาร	ผู้สอน	ผู้เรียน
- ผู้เรียนเป็นสำคัญ	- การจัดการด้าน	- ทีมผู้สอนประจำวิชา	- นักศึกษาชั้นปีที่2
- เรียนแบบบูรณาการ	วิชาการ	- ผ่านการเตรียมความ	- ผ่านการเตรียมความ
- เรียนรู้และประเมิน	- ทีมเยี่ยมสอน	พร้อม	พร้อม
ตามสภาพจริง			
- ความเอื้ออาทร			

แผนภูมิ กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อพัฒนาผู้เรียนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบในรายวิชา วิชาจิตวิทยา โดยพัฒนาใน 4 ด้านต่อไปนี้

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
2. ความฉลาดทางอารมณ์
3. กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ
4. คุณลักษณะคุณธรรม จริยธรรม ด้าน ความซื่อสัตย์ ความเป็นที่รับผิดชอบ และความเอื้ออาทร

ขอบเขตการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย เป็นนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2551
จำนวน 117 คน

เนื้อหาแผนการเรียนรู้แบบบูรณาการ ในรายวิชาจิตวิทยา เรื่อง อารมณ์ โดยมีเนื้อหาย่อย ประกอบด้วย อารมณ์การเกิดอารมณ์ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่ออารมณ์ ความฉลาดทางอารมณ์ การจัดการกับอารมณ์ และการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) มี 4 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติการ ขั้นสังเกต และขั้นสะท้อนผลการปฏิบัติการ (Kemmis & Taggart, 1989 อ้างถึงใน ยาใจ พงษ์บริบูรณ์, 2537)

เครื่องมือการวิจัย

1. เครื่องมือการวิจัย คือ แผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม และ การคิดอย่างเป็นระบบในรายวิชา จิตวิทยา ประกอบด้วยแผนการสอนเรื่องอารมณ์

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

2.1 เครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ได้แก่ แบบทดสอบความรู้เรื่องอารมณ์

2.2 แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ สร้างโดยกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข

2.3 เครื่องมือวัดกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบได้แก่ แบบบันทึกการเรียนรู้ของผู้เรียน

แบบประเมินการคิดอย่างเป็นระบบ

2.4 เครื่องมือวัดคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ แบบประเมินคุณธรรม จริยธรรมและแบบ

บันทึกการเรียนรู้ของผู้เรียน

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

วงจรที่ 1: เตรียมความพร้อมของผู้สอนและผู้เรียน

ขั้นที่ 1 การวางแผนการปฏิบัติงาน ดำเนินการดังนี้

1.เตรียมความพร้อมของผู้สอนและผู้เรียน

ผู้สอน เตรียมความพร้อมให้มีความรู้และความเข้าใจในเรื่อง การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ สุนทรียสนทนา การคิดอย่างเป็นระบบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) เข้าร่วมอบรมโครงการพัฒนาศักยภาพอาจารย์ในการเขียนแผนการสอนแบบบูรณาการ

โดยสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมกับการคิดอย่างเป็นระบบเรื่อง ในวันที่ 24- 25 มีนาคม 2551 โดยมีวิทยากรหลักได้แก่ ดร. มกราพันธุ์ จูฑะรสก ณ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น

2) เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องสุนทรียสนทนาและการคิดอย่างเป็นระบบในระหว่างวันที่ 29-30 พฤษภาคม 2551 โดยมีวิทยากรหลักได้แก่ ดร. มกราพันธุ์ จู ฑะรสก ณ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น

3) ศึกษารูปแบบการสอนจากเอกสาร ตำราต่าง ๆ

4) วางแผนงานการเขียนแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ

ผู้เรียน เตรียมความพร้อมให้มีความรู้และความเข้าใจในเรื่อง

1) การเรียนรู้แบบบูรณาการ สุนทรียสนทนา การคิดอย่างเป็นระบบ โดยเข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการกระบวนการสุนทรียสนทนา 1 ครั้งในระหว่างวันที่ 29-30 พฤษภาคม 2551 โดยมีวิทยากรหลักได้แก่ ดร. มกราพันธุ์ จู ฑะรสก ณ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น

2) ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาการคิดอย่างเป็นระบบในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2551

ขั้นที่ 2 และขั้น 3 ขั้นปฏิบัติการ และสังเกตการณ์ มีขั้นตอนเริ่มจาก เขียนแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เลือกเนื้อหา และกำหนดกิจกรรม สื่อ และเครื่องมือประเมิน นำร่างแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการเข้าประชุมเพื่อรับการวิเคราะห์และวิพากษ์จากคณะกรรมการบริหารหลักสูตรของวิทยาลัย

ขั้นที่ 4 สะท้อนผลการปฏิบัติการ การปรับปรุงแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการตามข้อเสนอแนะ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย และ สร้างเครื่องมือประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดขึ้นแต่ละกิจกรรม และได้แผนการการสอนซึ่งประกอบเนื้อหา วิธีสอน สื่อการสอน และแบบประเมินผลการเรียนรู้

วงจรที่ 2 นำแผนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่สอดคล้องคุณธรรมจริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบ หัวข้อการปรึกษาทางสุขภาพ รายวิชา จิตวิทยา ที่ได้จาก วงจรที่ 1 มาดำเนินการสอนให้กับผู้เรียน โดยมีขั้นตอนและวิธีการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 ขั้นการวางแผนการสอน (Plan) ผู้วิจัยได้วางแผนการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องเหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียน เกิดสมรรถนะของขั้นปีที่ 2 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์และสมรรถนะของรายวิชาที่เรียน ซึ่งได้แก่ ผู้เรียนจะต้องมีองค์ความรู้ เป็นผู้ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม (เรื่องความซื่อสัตย์ รับผิดชอบ และเอื้ออาทร ตลอดจนสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ และมีทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยจึงได้เขียน แผนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยสอดคล้องคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบ ในหัวข้อ อารมณ์ ในรายวิชาจิตวิทยา

ขั้นที่ 2 ขั้นการปฏิบัติ (Act) พัฒนาผู้เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน 1) ประเมินความฉลาดทางอารมณ์นักศึกษาโดยแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ก่อนถึงวันจัดการเรียนการสอน 1 สัปดาห์พร้อมสรุปผลการประเมินนักศึกษาทุกคน 2) จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมและการคิดอย่างเป็นระบบในห้องเรียน จำนวน 3 ชั่วโมง โดยใช้สื่อรูปภาพ กรณีศึกษา การใช้คำถามให้นักศึกษาคิด

อภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันในชั้นเรียน และมอบหมายงานให้นักศึกษานำผลการประเมินความฉลาดทางอารมณ์ไปวิเคราะห์ โดยใช้กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบทั้ง 4 ขั้น พร้อมทั้งหาแนวทางการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ และสรุปเป็น แผนที่ความคิด (Mind mapping) รายบุคคล 3) นักศึกษาปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนา โดยใช้กระบวนการสุนทรียสนทนา กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครอบครัว ในพื้นที่คุณธรรม (Moral area) พร้อมบันทึกผลการเรียนรู้รายบุคคลทุกวัน ประกอบด้วย แผนภูมิอารมณ์ การแสดงออกทางกาย วาจาและความคิดด้วยตนเองทุกวัน และผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์จากครอบครัวใน พื้นที่คุณธรรม (Moral area) ทุกวันพุธบ่าย รวม 12 สัปดาห์ 4) การประเมินผล สรุปผลการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์แบบบูรณาการโดยใช้การคิดอย่างเป็นระบบสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม

ขั้นที่ 3 ขั้นสังเกต (Observe) หรือการเยี่ยมชม เป็นขั้นที่ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนมาเยี่ยมชม โดยทำการเก็บข้อมูลขณะปฏิบัติการสอน และสิ้นสุดการสอน ด้วยการบันทึกพฤติกรรมการสอนของผู้สอน การจัดกิจกรรมขณะปฏิบัติการสอน การสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน

ขั้นที่ 4 ขั้นการสะท้อนการปฏิบัติ (Reflect) เป็นขั้นสะท้อนการปฏิบัติการสอนโดยผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะจากผู้เยี่ยมชมในขั้นตอนที่ 3 มาวิเคราะห์วิจารณ์กับผู้เยี่ยมชม สรุปเพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงแผนการสอน

ขั้นที่ 5 ขั้นการปรับปรุงแผน (Re-plan) เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 4 มาปรับปรุง แผนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

- 1) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
- 2) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

วงจรถี 1 เตรียมความพร้อมของผู้สอนให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถเขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ พบว่า ผู้สอนให้ความร่วมมือในการดำเนินงานเป็นอย่างดี ได้พันธสัญญาร่วมกันว่าในการบูรณาการแผนการสอนโดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมและการคิดอย่างเป็นระบบนั้น ภารกิจที่อาจารย์ต้องทำคือจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน โดยต้องเขียนแผนการสอนที่บูรณาการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบในวิชาที่รับผิดชอบสอน และบูรณาการการวิจัยเข้าเป็นกระบวนการเดียวกันกับการเรียนการสอนโดยมีการวางแผนการวิจัย เก็บข้อมูล และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีเครื่องมือการวัดประเมินผลที่เชื่อถือได้มีคุณภาพ มีหลักฐานแสดงถึงการได้มาซึ่งข้อค้นพบ มีหลักการเป็นเหตุเป็นผลอธิบายถึงข้อค้นพบนั้น ใช้การเรียนรู้ตามสภาพจริง กรณีศึกษา สุนทรียสนทนา และการถอดบทเรียนในการจัดการเรียนการสอน ส่วนผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยอาจารย์ทุกท่านต้องเขียนแผนการสอนแบบบูรณาการควบคู่ไปกับการทำวิจัยอย่างน้อย 1

หัวข้อเรื่อง ในปีการศึกษา 2551 ผู้วิจัยได้เขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบในรายวิชาจิตวิทยา

วงจรถิ่นที่ 2 การพัฒนาผู้เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ประสงค์ 4 ข้อของงานวิจัย ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคิดเป็นค่าคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 85.06 และมีจำนวนผู้เรียนที่สอบผ่านเกณฑ์ร้อยละ 60 จำนวน 117 คน คิดเป็น ร้อยละ 80
2. ด้านการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ พบว่า ผู้เรียนมีผลประเมินความฉลาดทางอารมณ์ก่อนเรียนในรายวิชาและหลังสิ้นสุดรายวิชา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01
3. ด้านกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ พบว่า ผู้เรียนมีคะแนนกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบคิดเป็นค่าคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 72.56 และมีจำนวนผู้เรียนที่สอบผ่านเกณฑ์ร้อยละ 60 จำนวน 117 คน คิดเป็น ร้อยละ 100
4. ด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 70 ทุกคน คิดเป็นค่าคะแนนเฉลี่ยแต่ละด้านดังนี้ ความซื่อสัตย์ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ 86 ความรับผิดชอบ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 82 และความเอื้ออาทรค่าเฉลี่ย ร้อยละ 90

สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการถอด บทเรียนผลการเรียนรู้ของนักศึกษาและการถอดเรียนจาก กระบวนการสุนทรียสนทนาสรุปผลได้แบ่งเป็น 5 ด้านนี้

1. ด้านกระบวนการและรูปแบบจัดการเรียนรู้ นักศึกษาส่วนใหญ่สะท้อนถึงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนดังนี้ “เป็นแนวทางการจัดการเรียนที่ดี ทำให้นักศึกษามีส่วนร่วมดี” “นักศึกษาได้ฝึกประเมินตนเอง” “ได้มีแนวทางการพัฒนาตนเอง ทำให้ชีวิตมีความสุขขึ้น” “ทำให้มีมุมมองต่อตนเองดีขึ้น”
2. ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นักศึกษา สะท้อนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน “เป็นการเรียนที่ทำให้เข้าใจเนื้อหาและจำได้มากขึ้น”
3. ด้านความพึงพอใจต่อการเรียน นักศึกษาสะท้อนถึงความพึงพอใจต่อการเรียนการสอน “วิชานี้ทำให้รู้จักตนเอง” “มีแนวทางการพัฒนาตนเอง” “ทำให้อยู่กับคนอื่นอย่างมีความสุขมากขึ้น”
4. ด้านการพัฒนากระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ นักศึกษาสะท้อนว่าการเรียนการสอนในวิชานี้ สอนให้นักศึกษาได้เรียนรู้การคิดอย่างมีเหตุผล เชื่อมโยงปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องได้ และมองแบบภาพรวมได้
5. ด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมแก่ผู้เรียน นักศึกษาสะท้อนว่า ดังนี้ “ทำให้ได้ฝึกความรับผิดชอบต่อตนเองในการบันทึกการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ และต้องซื่อสัตย์ต่อตนเอง” รู้สึกดีใจที่คนในครอบครัวให้ข้อเสนอแนะ และช่วยเหลือซึ่งกัน”

การอภิปรายผล

การพัฒนาผู้เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบ ในรายวิชา จิตวิทยา ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคิดเป็นค่าคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 85.06 และมีจำนวนผู้เรียนที่สอบผ่านเกณฑ์ร้อยละ 60

จำนวน 117 คน คิดเป็น ร้อยละ 100 ด้านการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ พบว่า ผู้เรียนมีผลประเมินความฉลาดทางอารมณ์ก่อนเรียนในรายวิชาและหลังสิ้นสุดรายวิชามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ด้านกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ พบว่า ผู้เรียนมีคะแนนกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบคิดเป็นค่าคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 72.56 และมีจำนวนผู้เรียนที่สอบผ่านเกณฑ์ร้อยละ 60 จำนวน 117 คน คิดเป็นร้อยละ 100 ด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 70 ทุกคน คิดเป็นค่าคะแนนเฉลี่ยแต่ละด้านดังนี้ ความซื่อสัตย์ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ 86 ความรับผิดชอบ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ 82 ความเอื้ออาทรค่าเฉลี่ย ร้อยละ 90 ซึ่งจากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการเรียนรู้แบบบูรณาการสามารถพัฒนาผู้เรียนไปพร้อมกันหลายด้านไม่เฉพาะเรื่องเนื้อหาหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างเดียว ยังสามารถพัฒนาด้านอื่นที่สำคัญควบคู่กันไปด้วยคือ การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ พัฒนาการกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ และการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งแนวทางการจัดการเรียนการสอนของวิชาจิตวิทยาของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีในการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมและการคิดอย่างเป็นระบบ เป็นเพราะมีบริบทหลายอย่างภายในวิทยาลัยที่เอื้อและสนับสนุน เช่น การที่ผู้สอนและผู้เรียนได้ถูกเตรียมให้รับรู้และเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจร่วมกันเมื่อวางแผนการสอนลงสู่รายวิชา อีกทั้งวิทยาลัยยังจัดให้มีระบบครอบครัวซึ่งมีนักศึกษาทุกชั้นปี ผู้สูงอายุในชุมชน มีเจ้าหน้าที่ และอาจารย์ ซึ่งบริบทของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น ได้จัดเวลาทุกบ่ายวันพุธ และให้แนวทางกิจกรรมที่บุคคลในครอบครัวมีกิจกรรมทำร่วมกันเช่น กิจกรรมจิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ การพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยใช้ ศูนย์รียสนทนา และการถอดบทเรียน ซึ่งกิจกรรมที่สมาชิกในครอบครัวทำร่วมกันทำให้ส่งเสริมสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน (วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น, 2551) การที่สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน เอื้อต่อการที่สมาชิกในครอบครัวให้คำแนะนำในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของนักศึกษา การที่วิทยาลัยจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ มาตรา 23 การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ (2) ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา (4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา การที่รายวิชาจิตวิทยาจัดการเรียนการสอนบูรณาการกับกิจกรรมพัฒนานักศึกษาในพื้นที่คุณธรรม (Moral area) นั้นยังสอดคล้องกับ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในข้อ (6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา สถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการนอกจากนักศึกษาพัฒนาตามเนื้อหาวิชาที่ต้องการ แล้วผู้เรียนยังได้รับการพัฒนาเรื่องต่างๆ เช่น การคิดอย่างเป็นระบบ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ด้าน ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความเอื้ออาทร และการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งความฉลาดทางอารมณ์นั้น ทำให้บุคคลดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข โดยการเรียนรู้จักตนเองเข้าใจตนเองและผู้อื่น สามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเองได้มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีการแสดงออกที่เหมาะสมมีความภาคภูมิใจในตนเองมีความพึงพอใจในชีวิตและมีความสุขสงบทางใจ (กรมสุขภาพจิต 2544) ซึ่งการพัฒนาในด้านต่าง ๆ นั้น ยังส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของนักศึกษาอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. พัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ครอบคลุมทั้งรายวิชาโดยใช้การบูรณาการให้สอดคล้องกับคุณลักษณะตามเกณฑ์มาตรฐานการอุดมศึกษา
2. สถานศึกษานำแนวทางการจัดการเรียนการสอนจากงานวิจัยนี้ ไปเป็นแนวทางการพัฒนาแบบบูรณาการโดยใช้การคิดอย่างเป็นระบบสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมนักศึกษาในรายวิชาอื่น

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณ ดร. มกราพันธุ์ จูฑะ ะรตก ผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น รศ.ดร. วิชัย วงษ์ใหญ่ ดร. มารุต พัฒนาผล และ รศ.ดร. ยาใจ พงษ์บริบูรณ์ ที่ให้คำปรึกษาและคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัย อาจารย์และเจ้าหน้าที่ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่นทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำและเป็นที่ยี่ปรึกษาในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ และให้กำลังใจผู้วิจัยตลอดมา และขอขอบคุณ นักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 1 ทุกท่านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ดีของการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต. (2544). **คู่มือความฉลาดทางอารมณ์** ฉบับปรับปรุง. นนทบุรี: ศูนย์สารสนเทศและประชาสัมพันธ์ กรมสุขภาพจิตกระทรวงสาธารณสุข
- เทอดศักดิ์ เดชคง. (2544). **จากความฉลาดทางอารมณ์สู่สติปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มติชน.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (2542) [Online]. Available: <http://www.seal2thai.org/kru/kru012.htm>
- นีออน พิณประดิษฐ์. (2542). **จริยธรรม : ทฤษฎีและการพัฒนา**. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มกราพันธุ์ จูฑะระตก. (2550). **เอกสารตำราการคิดอย่างเป็นระบบ: การประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน**. กรุงเทพฯ : โครงการสวัสดิการตำรา สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข.

_____ . (2551). เอกสารประกอบการอบรมโครงการพัฒนาศักยภาพอาจารย์ในการเขียนแผนการสอนแบบบูรณาการ โดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมกับการคิดอย่างเป็นระบบ. วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น

ยาใจ พงษ์บริบูรณ์. (2537). การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research). วารสารศึกษาศาสตร์. 17 (2).

วีระวัฒน์ ปันนิตามัย. (2551). **เชาว์อารมณ์ (EQ): ดัชนีวัดความสุขและความสำเร็จในชีวิต ฉบับปรับปรุง**. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ: วีพริ้นท์.

อรทัย มุลคำ. (2543). **เรียนรู้สู่ครูมืออาชีพ**. กรุงเทพฯ : ที. พี พรินท์ .

อัจฉรา สุขารมณ์. (2542). อีคิวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก. วารสารพฤติกรรมศาสตร์ 5(1), 1-6.

Bar-On, R. (1997). **Men and women have different kinds and levels of emotional intelligence ,EQ for both sexes is key to workplace success**. Toronto, On/Buffalo, NY: Muti- Health Systems.

Goleman, D. (1998). **Emotional intelligence: working with emotional intelligence**. New York: Bantam Books.

Mayer, J.D., Caruso, D.R. & Salovey, P. (1999). **Emotional intelligence meets traditional standards for intelligence** [Online]. Available: <http://www.eqi.org./fulltxt1.htm#Emotional> Intelligence Meets Traditional Standards for an Intelligence

Salovey, P. & Sluyter, D. (1997). **Emotional development and emotional intelligence: educational implication** [Online]. Available: <http://eqi.org/Solovey.htm>